

TARİHİ ALANLARDA RİSK YÖNETİMİ: ANKARA KALESİ ÖRNEĞİ

RISK MANAGEMENT IN HISTORICAL AREAS: CASE OF ANKARA CASTLE

Gülnaz Elmas KOÇAK

Konya Teknik Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-4894-9421>

Dr. Öğr. Üyesi. S. Armağan GÜLEÇ KORUMAZ

Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya, Türkiye
ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-2547-3085>

Cite As Koçak, G.E. & Güleç Korumaz, S.A. (2021). "Tarihi Alanlarda Risk Yönetimi: Ankara Kalesi Örneği", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:28; pp:1227-1236

ÖZET

Geçmişten günümüze kader kültürel mirasımız sel, yangın, deprem, vandalizm savaşlar gibi tehlikelere maruz kalmış, kaybedilme riski ile karşı karşıya kalmıştır. Benzer şekilde bilinçsiz kullanım ve tarihi binanın tüketim nesnesi olarak algılamak kültürel mirasın zarar görmesine neden insan kaynaklı faktörlerdir. Kültürel mirasımız sadece afetler sebebiyle değil, aynı zamanda afet sırasında ve sonrasındaki çalışmalarda da risk altında olduğu söylenebilir. Artan nüfus, kentleşme, kentsel gelişim baskıları, yoksulluk, kasıtlı yıkım, bozulmalara karşı önlem alınmaması ve yanlış müdahaleler kültürel miras için potansiyel riskler oluşturmaktadır. Risk faktörü sadece anıtsal yapılar için değil, kentin sahip olduğu kent parçalarının tamamına yönelik risklerde mevcuttur. Sürekli değişim ve dönüşüm baskısı altındaki kentlerde, tarihi doku ve onu oluşturan faktörlerin göz ardı edilmesi, farklı kent parçalarındaki standart çözümlerin özgün tarihi çevrelerde müdahale kararı olarak uygulanması tarihi dokuların da tekdüzeleşmesine ve özgünlüklerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Bu uygulamalar aynı zamanda tarihi çevrede ikamet eden yerel kullanıcıların baskı altına alınarak alanı terk etmelerine neden olmaktadır. Anadolu'nun gözde ticaret merkezlerinden biri olan Ankara kale yerleşimi ile dikkat çekicidir. Kale ve çevresi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bünyesine birçok önemli tarihi yapıları barındırmıştır. Araştırma bu alanın maruz kaldığı riskleri haritalandırarak, yapılan imar planları bağlamında değerlendirilmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Risk, Kültürel Miras, Tehdit, Ankara Kale

ABSTRACT

From past to present, our cultural heritage has been exposed to dangers such as floods, fires, earthquakes, vandalism, wars, and has faced the risk of loss. Similarly, unconscious use and perceiving the historical building as an object of consumption are human-induced factors that cause damage to the cultural heritage. It can be said that our cultural heritage is at risk not only because of disasters, but also during and after disasters. Increasing population, urbanization, urban development pressures, poverty, deliberate destruction, failure to take precautions against deterioration and wrong interventions pose potential risks for cultural heritage. The risk factor is present not only for the monumental structures, but also for all the parts of the city. In cities under the pressure of constant change and transformation, standard solutions in different parts of the city as an intervention decision, ignoring the historical texture and cause the historical textures to become monotonous and lose their originality. These practices also cause local users residing in the historical environment to leave the area by being put under pressure. Ankara, one of the favorite trade centers of Anatolia, attracts attention with its castle settlement. The castle and its surroundings have hosted many civilizations and housed many important historical structures. The research has mapped the risks to which this area is exposed, and evaluations have been made in the context of the urban plans.

Key words: Risk, Cultural Heritage, Danger, Ankara Castle

1. GİRİŞ

Kuşaktan kuşağa aktarılan ve bir ülkenin zenginliğini ifade eden kültürel miras zamanla toplumların özgün kimliğini oluşturmaktadır. Sahip olduğumuz bu coğrafyada geçmişten günümüze kadar biriktirip, değiştirip, geliştirip bir sonraki kuşaklara aktardığımız bilgi, beceri, inanç ve eylemler bütünü kültürel mirasımızı oluşturmaktadır (Toprak ve ark. 2017). Kültürel miras toplumdaki kişileri birbirine bağlayan, dayanışmayı sağlayan, geleneklerin doğru bir biçimde aktarılmasını sağlayarak güzel bir gelecek kurulmasına katkı sağlayan önemli bir hazinedir. (Gümüşçü, 2018) Özellikle sel, yangın, deprem, tsunami fırtınalar, iklim değişikliği gibi doğal tehlikelere maruz kalan alanlarda birçok riskle karşı karşıya kalınmaktadır (Asatekin, 2004). Ayrıca savaşlar, terörizm, bilinçsiz doğal kaynak kullanımı kültürel mirasın zarar görmesine neden olan büyük insan odaklı kaynaklar olmuştur. Kültürel mirasın gün geçtikçe kaybedilmesi nedeniyle risk yönetimine yönelik ağırlıklı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmada, bölgedeki insan temelli riskler tespit edilerek kültürel mirasın sahip olduğu değerleri sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere aktarılması için strateji belirlenmesi gerektiği söylenebilir.

Çalışma alanı olan Ankara'nın tarihi kale ve civarındaki yerleşke birçok milleti bünyesinde barındırmış tarihi bir kent parçasıdır. Kale bölgesinde yer alan konutlar Osmanlı döneminin pahalı ve zenginlerin tercih ettiği döneminin en önemli yapılarından. 1930 yılına kadar Kale bölgesi Ankara için önemli bir merkez iken, yeni kent merkezinin oluşması ile daha önceki yıllardaki gibi merkez olma özelliğini zaman içerisinde kaybetmiştir. Bu nedenden dolayı kale civarındaki özgün sosyal yapı da zaman içerisinde bölgeyi terk

etmiştir. Bu terk ile başlayan süreçte kale yoğun göç almış, sosyal yönden sorunlu bir bölgeye dönüşmüştür. Hem tarihi doku içerisinde hem de dokunun çevresinde gecekondu yapılmaya başlanmış, düşük gelirli kullanıcıların ağırlıklı olduğu bir bölgeye alan dönüşmüştür. Hem mekânsal hem de sosyal problemlerin olduğu alan ve civarında kentsel dönüşüm kararları alınmış, bu yeni yapılaşma ise hem görsel hem de sosyal olarak farklı problemleri beraberinde getirmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Birçok dilde farklı tanımları olan risk kavramı, Latince kökenli bir kelimedir. İtalyanca “risco” kelimesinden gelmektedir (Yahyaoglu ve ark., 2011). Riskin belirsizlikleri olduğunu ve sonucunda kayıplar getirebileceğini söylemiştir. Risk, tam olarak net bir durum olmasa da tehlike ve hasar olma ihtimalini kapsar. Risk tanımına kurgu olarak bakıldığı gibi bu kurgunun gerçekleşmesi ve sonuçları da tanıma dahildir (Özkılıç, 2006). Risk kavramının içeriği günümüzde daha da kapsayıcı olarak insani değerleri de içine alan bir araştırma konusu olmuştur, sosyal yönü kuvvetlenmiştir (Ercan Kalkan ve Deniz, 2013; Akman ve ark., 2011). Risk kavramı bu görüşler çerçevesinde üç faktörden oluşmaktadır. Bunlar: belirsizlik, bağlam ve insanların sonuçtan etkilenmeleridir (Ercan Kalkan ve Deniz, 2013).

Belirsizlik kavramı kesinliğin olmayışıdır, içerisinde değişkenlik ve şüphe bulunur. Bu meçhul durumun yönetimi ise öngörülen riskleri, elverişli durumları, riskin sonuçlarını ve belirsizlik kaynakları sonucu oluşan tehdit ve fırsatları yönetmektir. Riskli durumlar ölçülebilirken belirsizliğin ölçülemeyen soyut bir kavram olmasıdır. Ortaya çıkan durumla ilgili geçmişte bir deneyim, tarihsel kaynak yok ise belirsizlik ortaya çıkacaktır. Fiziksel, çevresel, siyasal, insan kaynaklı, sosyal riskler, yasal riskler, finansal riskler, teknik riskler, dolaylı riskler gibi birçok risk çeşidi vardır. Bağlam ise belirlenen risk ile ilişkili tüm olguları kapsar. Fiziksel ve doğal çevreye bağlı verileri de içerir. Sonuç olarak insan faktörünün bu riskten nasıl etkilendiği de risk kavramının içeriğini oluşturur.

AFAD (2021) risk faktörünün tanımlarken, çevresel risk, kentsel risk, afet riski, sel riski, yapısal riskler, yapısal olmayan riskler gibi farklı çeşitlerinin olduğunu da belirtmektedir. ULUĞ, (2009) Riskin açıklanabilmesi için tehlike, tehlikeden etkilenen nesnelere ve bunların ne kadar zarar görüp göremeyeceğinin saptanmış olması gerekir. Yazar bu konuda deprem riski altındaki bir adada yerleşim yeri yok ise bu riskin alandaki farklı faktörlere bağlı olarak özünde çok riskli olamayacağını vurgular. Bu örnekte risk faktörlerinin ve ilişkili konuların bütüncül olarak ele alınmaları gerektiğini sonucuna ulaşılmaktadır.

Kültürel miras ile ilgili çalışmalarda konunun dikkat çekiciliğini artıran dünya çapındaki gündemler etkili olmuştur. Mısır Aswan Barajının yapılması sırasında Abu Simbel Tapınaklarının sular altında kalması UNESCO'nun dikkatini çekmiş bunların kurtarılması için taşıma çalışmaları yapılmıştır. Bu uygulama tüm dünyaya ve kuruluşlara risk altındaki kültürel mirasların kurtarmaya ve risk faktörlerini azaltmaya yönelik örnek bir çalışma olduğu söylenebilir. Bu bilinç ile 1965 yılında Washington'da gerçekleştirilen “Dünya Miras Güvencesi” konferansta doğal yaşam alanları, manzaralar, kültürel alanların bugünün ve yarının geleceği için önemli ve korunması gerektiğini ulusal alanda toplumsal bir iş birliği yapılması gerekliliği fikri öne atılmıştır (Ürün, 2016). Yine önemli bir ilerleme 1972 yılında UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi gerçekleştirilmiş, bu sözleşmede korunması gereken kültür mirasları kültürel ve doğal miras olarak sınıflandırılmıştır her ikisinin de korunması gerektiğine yönelik referans sözleşme oluşturulmuştur (Metin Basat, 2013). Bu bilinç ile UNESCO üyesi devletler 2003 ve 2005 yıllarında risk altındaki kültürel miras kavramını genişleterek, somut olmayan kültür varlıklarını da korunması gerekli varlıklar olarak korunması gerektiğini kabul etmişlerdir (Karakul, 2007). Bu referans tarihlerden sonra ICCROM, ICOMOS ve UNESCO uluslararası düzeyde konuya vurgu yapan aktiviteler gerçekleştirmiş, kültürel miras üzerindeki tehditlere yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir (Truscott,2005). ÖZAL ve ark. (2019) yılında yaptığı çalışmada kültürel mirası tehdit eden önemli riskleri bu kurumların; teknolojik gelişmeler, doğal ve insan kaynaklı afetler, koruma uygulamalarının yetersiz ve bilinçsiz yapılması, turizm nedeniyle artan ziyaretçi sayısı ve yoğun ziyaretlerin zarar verdiği yoğunluk, küresel iklim değişikliğinin neden olduğu riskler olarak sınıflandırdıklarını aktarmaktadırlar. Kültürel mirasın kaderine terk edilmesi, bilinçsiz müdahaleler, tarihi çevreye eklenen yeni dokunun uyum problemi yaşaması fiziksel riskleri artırmaktadır. Yaşam tarzı farklı kişilerin bir araya gelerek kültür ve sosyal çatışmaların yaşanması, tarihi dokunun yeterince korunmayıp kendine özgü niteliklerini kaybetmesi, plansız kentleşme, tarihi çevre dikkate alınmadan yapılan planlama çalışmaları yine önemli riskler olarak görülmektedir (Gündoğdu, 2014).

Bu çalışmalara paralel olarak yapılan akademik çalışmaların kapsamı genişleyerek, riskler, risklerin bağlantılı olduğu konular, farklı risklerin birbirini tetikleyen özellikleri, acil müdahaleler, müdahale sırasındaki riskler gibi farklı konularda çalışma konusuna dahil edilmiştir (Jokilehto, 2000). JIGYASU

(2005) bu konunun farkına vararak, kültürel mirasın savunmasız kalmasının risk faktörünü artırdığı, eksik ve yanlış rehabilitasyon çalışmalarının verdiği zararları, kentsel ölçekte kültür mirasının risk altında olduğu ve özellikle sosyal dokunun da risk altında olduğuna yönelik değerlendirmeler yapmıştır.

Kavramsal çerçeve içerisinde belirtilen akademik çalışmalar, uluslararası sözleşme ve bildirgeler tüm dünyada konu ile ilgili bir farkındalık oluşturmuştur. Bu farkındalık ile dünya genelinde önemli kent parçalarında ve tekil yapılarda risk faktörlerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar ve planlamalar gerçekleştirilerek alanlar haritalanmıştır.

Kültürel miras sadece yakın gelecekte değil, afetler sırasında da çeşitli risklere maruz kalmaktadır. Acil durum, afet sonrası kurtarma ve yeniden yapılanma aşamaları kültürel mirasın önemli bileşenlerini yok olmaktan kurtarabilmektedir. Kuşkusuz kültürel miras, yalnızca tehlikenin kendisi değil aynı zamanda hazırlık eksikliğinden ve yanlış yönlendirilmiş rehabilitasyon çalışmalarından zarar görebilir. Bununla birlikte birçok risk faktörü yavaş ilerleyici olsa da kültürel mirası anlık savunmasız bırakabilir. Artan nüfus, şehirleşme, kalkınma baskıları, yoksulluk, vandalizm güvenlik açığını endişe verici şekilde artırmaktadır. Burada kültürel risklerden bahsetmek önemlidir. Kültürel miras sadece anıtlarla sınırlı kalmayıp, kentsel alanların kentleşmeyle birlikte yutulmuş ve gerekli ilgiyi görmemiştir. Kentsel alanlar canlılıklarını ve kaliteyi sürdürmeyi, yapısal bütünlüklerini ve miras değerlerini korumayı hak etmektedirler. Geleneksel sınırlar parçalanarak yerel topluluklar geleneksel kendi kaynakları üzerindeki kontrolünü kaybetmekte ve yabancı sistemlerle değiştirilmektedir. Burada kültürel mirasta risk yönetiminin günümüzün gerçek ihtiyacı olduğunu söylemenin yanlış olmayacağı kesindir (Jıgyasu, 2005).

Risk yönetiminde hedef; riskin gerçekleşme olasılığı ve riskin yaşandığı zaman etkilerini azaltmaktır. Risk yönetim planının işlevsel olması için tasarımı döngü boyunca etkin bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Bu bağlamda risk yönetim süreci önemli 4 ana maddeden oluşur: risk tanımı, risk analizi, riske verilen cevapların geliştirilmesi ve kontrolüdür (Şekil 1). Bu kapsamda öngörülen ve planlanan tedbirler ile beklenmeyen, belirsiz olan risklere karşı üretilmesi gereken acil durum planları riskin kontrolü yönü ile önemlidir (Kuzucuoğlu, 2014) (Satır ve Topraklı, 2021). Çalışma kapsamında, Ankara'nın 8. yüzyıla dayanan köklü tarihi incelenmiş, 1924'te başkent olduktan sonraki şehir ve planlamaları genel olarak değerlendirilmiştir. Yapılan bu planların kalenin değişimine olan olumsuz etkilerine yönelik tespitler yapılmıştır.

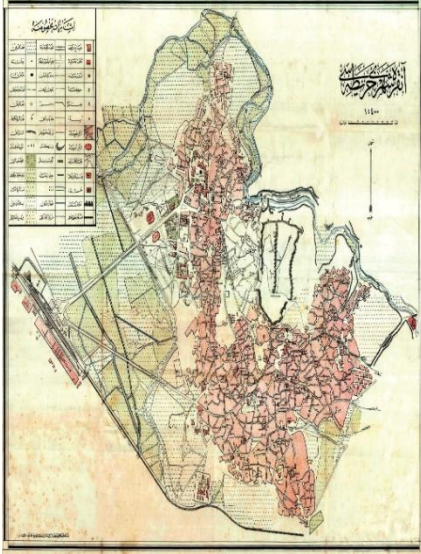
Şekil 1. Risk Takibi Şeması

3. ANKARA KALE ÇEVRESİNDE KÜLTÜREL MİRAS VE RİSK YÖNETİMİ

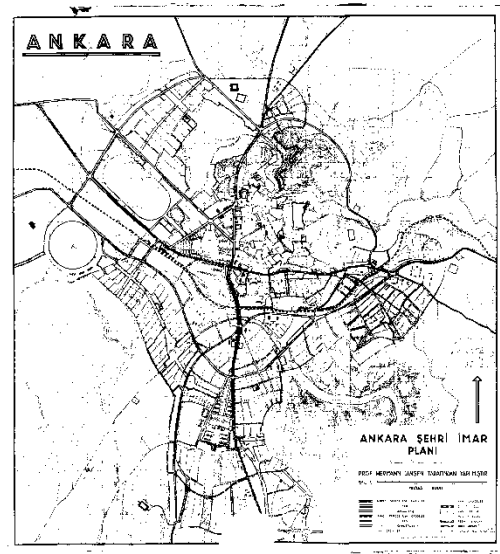
3.1. Ankara Kentsel Gelişimi-Kale Yerleşkesi

Kale çevresi, eski Ankara tarihini yansıtan, turistik öneme sahip, sivil mimarlık örneklerinin yeniden işlevlendirilerek kullanıldığı önemli bir kent parçasıdır (Aydıner ve ark.; 2009). Bizans ve Selçuklu hükümdarlarından sonra Osmanlı döneminde kale ve çevresi önemli bir merkez olduğu söylenebilir. Çeşitli dini gruplara ev sahipliği yapan bölgede ticareti desteklemek için 15. ve 16. yy'da hanlar inşa edilmiştir. Ancak şehir 1850'lerden sonra ekonomik tabanın kaynaklarında keskin bir durgunluk yaşadığı

aktarılmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru demir yolu inşaatıyla birlikte ekonomi yeniden canlanmaya başlamıştır fakat yeterli olamamıştır. 1920'lerin başında küçük bir şehir olan Ankara, kale içinde ve onu çevreleyen yamaçlarda evlerden meydana gelmekteydi. (Türkün Erendil ve Ulusoy, 2002). Ankara hızlı nüfus artışı ile beraber kentte değişim ve dönüşüm başlamış, yeni konut alanları oluşturulmuş ve şehrin odak noktası yeni merkezlere doğru kaymıştır. Bu hızlı büyüme 1924 yılında ve 1925 yılında yapılan planlarla yönetilmiş, sonrasında Jansen ve Lörcher planları takip etmiştir. 1957 planları, 1982 nazım planları Ankara'yı günümüze kadar getiren imar planları olmuştur. Fakat bu planların da Kale içindeki kültürel mirasın atıl durumlarına yönelik çözüm önerileri ya sınırlı kalmıştır. Kale ve civarının daha geniş bölgede Ulus bölgesini canlandırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiş, bu amaçlar 1986 yılında Ulus için düzenlenen proje yarışması düzenlenerek alana yönelik kentsel ve mimari çözümler aranmıştır. Benzer şekilde 1987 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kalesi'nin korunması için tasarım yarışması düzenlenmiş, alana yönelik bir tartışma platformu oluşturulmuştur. Bu alana yönelik hazırlanan koruma amaçlı kent planları ise alan üzerinde beklenen etkiyi tek başına oluşturamamıştır.

Şekil 2. 1924 Ankara Haritası (Günel, Kılci, 2015)

Şekil 3. Jansen Planı (Ankara Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Arşivi)

Ankara, Roma döneminden başkent seçilene kadar olan süreçte birçok medeniyete yurt olmuştur. Önemli yollar üzerinde yer aldığından ticaret yoluyla kültürel etkileşim fazla olmuştur. Kent 1916 yılındaki yangında birçok önemli eserini kaybetmiştir. Ankara 1923 yılında kentin başkent olmasıyla idari sorumluluğu üzerine almış, kültürel, idari, ekonomik etkinlikleri de böylelikle koordine eder olmuştur. Osmanlı himayesindeki dönemde yaklaşık olarak 30.000 nüfusa sahip kale çevresindeki yerleşimden ibaret olduğu bilinmektedir. Milli mücadele döneminde Ankara mücadelenin başlama ve yönetim merkezi olmuştur. 1924 yılında şehrin başkent oluşu nüfusta hareketliliğe neden olarak büyük bir kent olma yolunda adımlar atmaya başlamıştır (Demiröz ve ark; 2018).

Şekil 4. Kale'ye çıkan Koyunpazarı Sokak ve Ticarethaneler

Şekil 5. Hisar kapı.

Ankara şehri bir Roma kentinin niteliklerini taşıdığı gibi şehrin doğusuna doğru idari ve kamusal alanlar Erken Cumhuriyet döneminde eski kent yapısı genişlemeye başlamıştır. Bu dönemde kentte kamu yapıları da mevcuttur. Kentte, 1995 tarihinde yaptırılıp ve açılışı 1920 tarihinde yapılan Büyük Millet Meclisi, Maarif Vekaleti Binası yani eski adıyla Dar-ül Muallimin, Mektebi Sanayi Binası, Tuz Nazırlığı Binası ile bunun

yanında etrafına konumlandırılmış doğal bir plan şeması meydana getiren cami ve türbeler yer almaktadır. Bu önemli yapılar şehrin doğu bölgesinde yer alan Ankara tren garı ile kale arasındaki mevkidedir. Önceki yıllarda sebze ve meyve tarlaları iken bu bölge zamanla verilen kullanım kararlarıyla yerleşime açılmış ve yapılaşma başlamıştır. Bu dönemde çizilmiş olan haritalardan anlaşılacağı üzere şehrin doğu kısmını Bent deresi sınırlandırmaktadır. Ankara geliş ve büyük bir şehir olmasından dolayı birçok kent mezarlığı, şahsi mezarlıklar mevcuttur. Bent deresi ile kentin yerleştiği bölge arasında, kale ve etrafı bataklık iken diğer kısımlar mezarlıklar ile kuşatılmıştır. Ankara'nın başkent olmasından sonra kentte planlama düzenlemeleri yapmak için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Ankara belediyesi o günkü anlamıyla şehremaneti kurulmuş ardından 1925 yılında kamulaştırma yasası çıkarılmıştır. Berlinli Mimar Dr. Cari Lörcher, İstanbul İmar Komisyonuna üye olup Ankara'nın ilk imar planı ve İstanbul imar planının hazırlanmasında yer almıştır. Lörcher planı Ankara'nın başkent olduktan sonraki ilk planıdır ve şehrin gelişmesinde katkısı fazladır. Ankara için merkezi konum sayılan Sıhhiye ve Kızılay bölgelerinin sınırları çizilmiş ve yapısı oluşturulmuştur. Ankara'daki nüfus artışı özellikle düşük gelirli insanların çevredeki yerleşim yerlerine göç etmesiyle şehir planı on yıl içinde geçersiz sayılmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan talep artışı ve düşük gelirli konutlar geleneksel merkezin etrafındaki alanlarda baskı yaratmaya başlamıştır. Topografik olarak uygun olmayan kamu arazilerinde kaçak konut alanları ortaya çıkmıştır.

Eski geleneksel yapı korunmaya çalışılmışsa da değişen sosyal yapı mimari yapılara yansımıştır. Sonuç olarak konut arazilerinde bölünmeler, kayıplar, eklemeler, orijinalliğin kaybedilmesi gibi sonuçlara yol açmıştır. Hızla gelişen bozulmaların önüne geçmek için alan 80'li yıllarda 1. derece sit alanı için çalışmalara yapılarak alanı koruma ve geliştirmek için çalışmalar başlatılmıştır.

3.2. Ankara Kalesi ve civarı ile ilgili fiziksel değerlendirmeler

Şu anda Kale, kalabalık ve düzensiz eski şehrin içinde kalmıştır. Küçük atölyelerden ticari alanlara kadar çeşitli işlevleri barındıran merkez, çeşitli tiplerde birimler, büyük bir tren istasyonu, hastaneler, müzeler, alt seviye oteller ve konut yer almaktadır. Alanın etrafındaki sur duvarlarından dolayı ulaşım sınırlıdır ve düşük gelirli gecekondular yer almaktadır. Geleneksel el sanatları ve çeşitli yerel ürünler için pazarlar bölgeye kırsal bir karakter kazandırmıştır. Civarda Osmanlı döneminden kalma çok sayıda tarihi han var. Kale bir bütün olarak tarihi sit alanı ilan edilmiştir. Bölgede yoğunluk olarak ana caddeye açılan dar sokak ağı vardır. Korunmaya çalışılmış, mütevazı yapı bloklarından oluşmaktadır. Konum olarak vasıflı ve vasıfsız iş fırsatlarına yakın, küçük pazar tezgâhları mahalleyle çekicilik kazandırmıştır.

Şekil 6. Hacı Arap Cami

Şekil 7. Otobüs Durakları ve Hıdırlıktepe

Ankara kalesi diğer şehirlerdeki kalelerden farklı olmasında hala devam eden bir yaşamın olmasıdır. Alan incelendiğinde, alanda yoksullaştırma, değersizleştirme, kimlik kaybı, işlev kayıpları ve koruma hataları olduğu görülmüştür. Kale ve çevresindeki evleri orta ve üst gelir grubu olarak yatırım yapmıştır. Amaçları ileriki dönemlerde bölgeye uygulanacak olan kentsel dönüşüm projeleriyle yatırımlarının değer kazanmasıdır. Çevrede yer alan halıcı, antikacı, sanat atölyelerinin hedefinde kale bölgesinde yaşayanlar değil bölge dışındaki kitle olmuştur. Orta sınıfın soylulaştırmada rolü iş yeri satın almak olmuştur. Fakat bölgede konutun yerini iş yerlerinin almaya başlamasıyla değer farkına varan ev sahipleri rant elde etmek için iş yerlerinin satış fiyatlarını yükseltmeye başlamıştır. Bu durum bölgedeki değişimi zorlaştırmıştır. Hizmet ve yatırım anlamında eksiklerin çok olduğu bölgedeki bu düşünce değişim ve kullanım arasındaki farkı açmıştır (Artar, 2015; Artar, 2014).

Şekil 8. Hıdırlıktepe Arkeolojik Sit Alanı Kazı Çalışması

Şekil 9. Cumbalı Osmanlı evlerinin yer aldığı bir sokak (Ulus, Altındağ, Ankara)

Bölgede çok sayıda terk edilmiş sivil mimarlık örneği gözlemlenir. Genelde Osmanlı döneminden evler yer almaktadır. Bu evler geleneksel mimarimizin özel örneklerini oluşturur. Bu evlerin cumbaları ve kapalı çıkmaları, pencerelerdeki kafes sistemleri dikkat çekicidir. Hamamönü bu yönü ile dikkat çekicidir. Bölgede son yıllarda yapılan kentsel yenileme ve koruma uygulamalarına rağmen çok sayıdaki sivil mimarlık örneğinin bakımsızlık ve kaderine terk edilmesi sebebiyle risk altında olduğunu söylenebilir.

Şekil.10. Eski Hamamönü evlerinden bir fotoğraf (URL 1)

Kent, meydanları, çarşıları, evleri, sokakları, oyun alanları, yeşil alanları, çeşmeleri, simgesel yapıları ile bir bütündür. Kentin bir organizma gibi sürekli kendisini yenilediği düşünüldüğünde kette sürekli bir değişimin olduğu söylenebilir. Bu değişim eski bölümler ile yeni yapılaşmanın tam uyumunu, entegrasyonunu ve değişimin kent kimliği ile uyumlu olması beklenir. Bu bağlamda birçok kentimizin özellikle tarihi ticaret merkezlerindeki değişimini yönetemediğini, tarihi doku üzerinde ağır yıkımların gerçekleştiğini, tarihi dokunun yalnızlaştırıldığını ve yeni yapılar arasında varlık mücadelesi verdiği söylenebilir. Bu uyumsuzluk hem fiziksel olarak hem de sosyal olarak bu bölgelerde gözlemlenebilmektedir.

Ankara kalesi ve çevresi özelinde ise hala çok sayıdaki eve müdahale edilmediği, müdahale edilen yapılarda önemli özgünlük sorunlarının olduğu, tarihi evlerin önemli bileşenlerinden avlu ve avlu çevresindeki mekanların kaybedilerek özgün yapı kullanımlarından uzaklaştığı gözlemlenmiştir. İlavenen yeni yapılarda ise nasıl bir mimarlık dili olması gerektiği ve tarihi yapılar ile yeni uygulamaların bütünleşeceği tam analiz edilmediği ve çok sayıda biçimsel taklitlerin yapıldığı gözlemlenmiştir (Kale, 2015). Özgün kent dokusunda yoğun bir yerleşim gözlenirken yeni uygulamalarda geniş tanımsız alanların bırakılması, geniş otopark çözümleri alanın özgün kent dokusundan uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Şekil.11. Hacıbayram ve Ulucanlar arasında kalan bir sokak

Şekil 12. Hacıbayram ve Ulucanlar arasında kalan bir sokak

Kültürel miras risk yönetiminde doğa afetler, yapısal sağlamlaştırılmalar, müdahaleler ve devamında nitelikli bir kullanım olanaklarının sunulması sürecin sürdürülebilir olmasının en önemli bileşenidir. Bu bağlamda kale için yeniden işlevlendirmelerine bakıldığında ticari aktivitelerin çok yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Bu ticari mekanların da tarihi yapı ve çevreleyen nitelikli kullanımları sağlanmalı, yapıların özgün kimliklerini değiştirecek müdahalelerin önüne geçilmelidir. Kentsel çevrenin gün boyu sağlıklı yaşayabilmesi için gece ve gündüz nüfusun dengeli dağıtımı, ticaret fonksiyonları kadar konut fonksiyonlarının da kentte yer alması gerektiği söylenebilir. Bölgede ticaret ne kadar çok teşvik edilirse kentte spekülasyon bir rant artışını beraberinde getirmekte, kültürel miras tüketim nesnesi olarak görülebilmektedir. Böylelikle mirasın ekonomik değeri ön plana çıkarak, kültürel değeri göz ardı edilebilmektedir. Ticaretin ağırlık olduğu bölgelerde gündüz nüfusun çekilmesi ile kuytu, güvenlik problemleri olan yerleşimlerin oluşması doğaldır. Gece kullanılan mekanların ise standartları denetlenmesi, yeni işlevin ayrı bir güvenlik sorunu oluşturacak şekilde kullanılmasını önüne geçilmelidir. Kentsel çevrenin ve mekanların kalitesi kullanıcı niteliğini de doğrudan etkilemektedir. Kale civarında nitelikli mekanlar arttıkça, ticaret nitelikli oldukça ziyaret edenlerin eğitim durumu, gelir seviyesinin daha artmış kullanıcı profiline değişeceği söylenebilir (Urak, 2002).

Şekil 13. Doğal taşlar ve tesbih satan bir dükkan ve çevre iş yerleri

3.2. Ankara Kalesi ve civarı ile ilgili sosyal değerlendirmeler

UNICEF ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ortak işbirliği ile yürütülen ‘ Tespit, Yönlendirme ve Vaka Yönetimine İlişkin Sosyal Hizmet Merkezleri’nin Desteklenmesi Projesi’’ kapsamında Altındağ/ANKARA ilçesinde Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi’nin yapmış olduğu çalışmada ziyaret edilen özellikle mülteci grupların büyük yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Önder Mahallesi, Ulubey Mahallesi, Baraj Mahallesi, Doğu Mahallesi, Battalgazi Mahallesi, Hacı Bayram Mahallesi saha çalışmasında mülteci konumunda bulunan bireyler ve ailelerle görüşmeler yapılarak sosyal hizmet müdahale alanlarına ilişkin mülteci vatandaşların pozitif yararı doğrultusunda yönlendirme yapılmıştır. Proje kapsamında bölgede yoksulluğun önemli bir problem olduğu gözlemlenmiştir. Burada yaşayan mülteci grupların istihdam talepleri, korumaya gereksinim

duyan çocukların varlığı, huzur evi talepleri, engelli bakım merkezi gerekliliği, evde bakım hizmetlerinin gerekliliği, kadın konuk evi taleplerinin varlığı talep edilmiştir (URL 2).

Ulubey, Önder ve Battalgazi Mahallelerinde Suriyeli mültecilerin büyük yoğunlukta olması; sosyal yapıyı tamamen değiştirerek, kendilerine özgü mahallelere dönüşmesine neden olmuştur. Bu şekilde izole mahalleler göçmenlerin içinde buldukları toplum ile bütünleşmesinde önemli engellerdendir. Her ne kadar gerek ilgili bakanlık, gerekse de yerel yönetimler eğitim faaliyetleri ile entegrasyonu sağlamaya çalışsalar da sürecin zaman alacağı açıktır.

Bu değerlendirmeler kale ve civarında hem ekonomik hem de sosyal olarak önemli farklılıkların olduğunu göstermektedir. Sağlıklı bir kentsel yaşamın oluşturulması için kentin yaşam standartlarının ve kalitenin artırılması, kentli arasında ekonomik bir dengenin kurulması gerekli görülmektedir. Bu dengenin kurulmaması durumunda kentsel ve sosyal yönden riskler oluşmakta mekan kalitesi düşük izole mekanlar oluşmaktadır. Bu mekanların kültürel mirasın yoğun olduğu bölgelerde oluşması kültürel mirasın fiziksel güvenliği için risk oluştururken hem de tüm kentin tarihi kültürü kaybettirecek riskler oluşturmaktadır.

Şekil 14. Altındağ İlçesi mülteci ailelerin yaşadığı mahalle örnekleri

Şekil 15. Altındağ İlçesi mülteci ailelerin yaşadığı mahalle örnekleri

4. SONUÇ

Dünya genelinde kültürel miras çeşitli nedenlerden dolayı risk altındadır. Bu risklerin başında doğal afetler, savaşlar ve vandalizm gelmektedir. Fakat kültürel miras örnekleri incelendiğinde uzun yıllar kaderine terk edilmiş, nitelikli müdahalelerin yapılmayan örnekler de önemli derecede özgünlük kayıpları olmakta ve varlıklarının risk altındadır.

Ankara'nın tarihi kent yerleşimi olan Kale çevresi kültürel miras yönü ile zengin bir alandır. Ankara'nın başkan olmasından sonra yeni yerleşim alanların açılması ile bölgeden hızlı bir göç başlamış, kale ve civarının gün geçtikçe nitelikli kullanım olanakları kaybolmuştur. Yine Ankara başkent olmasından sonra hızlı göç almış, en çok göçten etkilenen bölgeleri kale ve civarı olmuş, bu bölgede çok sayıda gecekondu oluşmuştur. Yakın geçmişte alanla ilgili yenileme çalışmaları yapılmış, önemli restorasyon uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Günümüzde ise Altındağ ilçesi sınırları içerisinde yoğun bir mülteci yerleşim yerlerinin oluştuğu gözlemlenmiştir. Çalışma neticesinde;

Kale ve çevresindeki kent yerleşimi bütüncül ele alınmalı, tarihi kent merkezi nitelikli çalışmalarla sahip olunan değerlere yeniden kavuşturulmalıdır.

Bölgede yer alan ve yıkılma riski altındaki kültürel mirasa acil müdahale edilmeli, nitelikli kullanım olanakları oluşturulmalıdır.

Kentlinin harabe ve bakımsız bir kent parçasında yaşadıkları algısını değiştirecek müdahaleler yapılmalı, kentlideki sahiplik hissi artırılmalıdır.

Kente müdahale edilirken biçimsel taklitlerden kaçınılmalı, sürdürülebilir mimarlık geleneği çerçevesinde tarihi doku ile bütünleşmiş güncel uygulamalara yer verilmeli, tarihi doku ve sokak referanslı kent planları yapılmalıdır.

Bölgede arsa emlak fiyatlarındaki spekülasyon artışlarının önüne geçecek plan kararları alınmalı, aşırı teşvik edilmiş ticaret aktiviteleri bölgede konut alanlarını tüketmekte, gece yaşanmayan mekanlara bölgenin dönüşmesine neden olmaktadır.

Bölgede mülteci yaşamının varlığı ve kentten izole bir yaşam alanı oluşturdukları gözlemlenmiş, bu ise bölgedeki kültürel mirası fiziksel ve kullanım olarak risk altına almaktadır.

Turizm aktiviteleri, taşıt trafiği kontrol edilebilmeli, kültürel mirasa zarar veren uygulamalardan kaçınılmalıdır. Kale içi ziyaretler, giriş çıkışlar, taşıt trafiği, turist güzergahı ve turistlerin güvenlikleri kontrol altına alınmalıdır.

Amaç, köklü bir kültüre sahip Ankara tarihi yerleşkesi sahi olduğu kültürel mirası kaybetmeden günümüzde yaşanması ve gelecek kuşaklara aktarımını sağlamaktır. Kültürel mirasın kaybedilmesi durumunda ise kentin sahip olduğu bilgi birikimi kaybedilerek, tarihi derinliği olmayan bir kentsel çevreye bölge dönüşecektir.

Bilgilendirme:

Bu çalışma yazarlardan Gülnaz Elmas KOÇAK'ın Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü mimarlık anabilim dalında devam eden "Tarihi Alanlarda Risk Yönetimi: Ankara Kalesi Örneği" isimli yüksek lisan tez çalışmasından derlenmiştir.

KAYNAKLAR

- AFAD. (2021). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/tr/23792/Aciklamali-Afet-Yonetimi-Terimleri> (Erişim 11.07.21)
- Akman, G., Korkmaz, M., Yahyaoğlu G., 2011, Bankacılık ve Risk Yönetiminin Bir Banka Üzerinde Uygulanması ve Sonuçlarının Hukuksal Açından Değerlendirilmesi Konusunda Uygulamalı Çalışma, *Akademik Barış Dergisi*, 25, 7
- Artar, F. (2014). Yenileme projesini beklerken hizmetsiz kalmak: Ankara Kalesi örneği. Köroğlu (ed.) *Başkent Oluşunun 90. Yılında Ankara: 1923 - 2013* (ss. 47-53). "Ankara Üniversitesi "Ankara Çalışmaları "Araştırma ve Uygulama Merkezi ANKAMER
- Artar, F., 2015, Bir Soylulaştırma Öyküsü: Ankara Kalesi Örneği, *I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*, 523-541
- Asatekin, N. G. (2004). Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aydiner Boylu, A., Terzioğlu, Yertutan, C., 2009, *Ankara Kaleiçi'ndeki Konutları Niteliklerinin İncelenmesi*, 4, (106-112)
- Söylemez, E., Demiröz, İ., & Kubat, A. S., (2018), Jansen Planı'nın Ankara Kentinin Gelişimi Ve Kentin Çeper-Kuşak Alanlarına Etkisi 1.
- Ercan Kalkan, M. ve Deniz V., 2013, Risk Kavramı Üzerine, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 43-44
- Günel, G., & Kılıcı, A. (2015). 1924 Map of Ankara City: Recognizing Ankara with an Old Map. *Journal of Ankara Studies*, 3(1), 78-104.
- Gümüüşçü, O . (2018). Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras . Erdem , 0 (75) , 99-120 . DOI: 10.32704/erdem.496740
- Gündoğdu, F. D. (2014). Tarihi Çevrelerde Afet Risk Yönetimi İçin Bir Model Önerisi. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Jigyasu, R., 2005, 15th ICOMOS General Assembly and International Symposium, *Towards developing methodology for integrated risk management of cultural heritage sites and their settings*, Xi'an, China, 2-16
- Jokilehto, J. (2000). ICCROM's Involvement in Risk Preparedness. *Journal of the American Institute for Conservation*, 1(39), 173-179.
- Kale, B., 2015, Tarihsel Kent Peyzajlarının Korunması, Hamamönü Örneği, Yüksek Lisan Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı
- Karakul, Ö., 2007, Tarihi Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekanları, *Milli Folklor*, 75, 151-163
- Kuzucuoğlu, A. H. (2014). Kültürel miras sektöründe risk transferi. *Akademik Bakış*, (44).

- Metin Basat, E. (2013). Safeguarding the Tangible and Intangible Cultural Heritage Together. *Milli Folklor*, 100, 61-71
- Özkılıç, Ö., 2006, Tehlike ve Risk Kavramları – Terminoloji, İş Teftiş İstanbul Grup Başkanlığı, ÇSGB Emekli Baş İsmüfettişi
- Toprak, A., S., Ulvi, A., Varol, F., Yakar, M., 2017, Use of Close Range Photogrammetry Technique in Cultural Heritage Studies: Historic Esrefoglu Mosque Example, *Proceedings of 10th European Business Research Conference*, Rome, İtaly, s(173-179)
- Truscott, M. Petzet, M. ve Ziesemer, J. (2005). Heritage at Risk: ICOMOS World Report 2004-2005 on Monuments and Sites in Danger. Munich: K.G. Saur Verlag.
- Erendil, Y. ve Ulusoy, Z. (2004). İronik karşılaşmalar Kalenin Kentle ve Kentin Kaleyle iki karşılaşması. Şehrin zulası Ankara Kalesi (ss. 221-286). İstanbul İletişim.
- Satır, M. S., & Topraklı, A. Y. (2021). Ankara-Altındağ bölgesindeki 18 tarihi caminin yangın tahliye risklerinin nitel ve nicel analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 36(3), 1613-1630.
- Uluğ, A., 2009, Nasıl Bir Afet Yönetimi, *TBMMO İzmir Kent Sempozyumu*, İzmir, s.1
- Urak, G., 2002, Kullanımda Değerlendirme: Ankara Kaleiçi Restorasyon / İşlevsel Dönüşüm Uygulamaları ve Ankara Halkı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, (45-62)
- Ürün, Ş., 2016, “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanları Başvuru, Adaylık ve Değerlendirme Süreçleri”, Yüksek lisan, *UNESCO Türkiye Milli Komisyonu*, Ankara, 4-9
- URL 1: <http://www.eskiturkiye.net/570/hamamonu-ankara#lg=0&slide=0> (Erişim tarihi 15.09.21)
- URL 2: UNICEF 2019 Yıllık Faaliyet Raporu.pdf (Erişim tarihi 15.07.2021)
- Satır, M. S., & Topraklı, A. Y. (2021). Ankara-Altındağ bölgesindeki 18 tarihi caminin yangın tahliye risklerinin nitel ve nicel analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 36(3), 1613-1630